

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ В НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ: АНАЛІЗ СТАНУ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проаналізовано вітчизняні, російські та білоруські дисертації, наукові статті у фахових виданнях та тези наукових конференцій за ключовим словом "зобов'язання", визначено теоретичні та практичні проблемні питання обліку, аналізу та контролю зобов'язань

Постановка проблеми. Процес розвитку економіки нерозривно пов'язаний з інформаційним забезпеченням діяльності суб'єктів господарювання. Найважливішою складовою інформаційного забезпечення економічного життя суспільства є дані бухгалтерського обліку, який надає інформацію про фінансовий стан підприємства зацікавленим особам, що використовують ці дані для прийняття управлінських рішень. Вагомою складовою фінансового стану суб'єкта господарювання є інформація про зобов'язання, їх динаміку зміни, що застосовується при оцінці платоспроможності чи фінансової стабільності підприємства. Актуальність обліку довгострокових зобов'язань полягає в тому, що для нормального функціонування будь-якої ланки ринкової економіки конче потрібно, щоб учасники, приймаючи рішення, мали правдиву та об'єктивну інформацію про різні види зобов'язань, умови їх виникнення та погашення. Таку інформацію надає лише система бухгалтерського обліку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням щодо сутності поняття "зобов'язання", класифікації, оцінці та бухгалтерського відображення їх на рахунках бухгалтерського обліку присвячено цілий ряд праць вітчизняних та зарубіжних авторів: О.О. Волинця, В.О. Гуліна, М.О. Козлової, Н. Коломійця, Д.Г. Лаптевої, Р. Майданика, Л. Ніколенко, Л.Н. Нікуліна, І.В. Орлова, О.М. Петрука та багатьох інших. Досить багать захищено дисертацій, де об'єктами досліджень були зобов'язання або

їх види. У зв'язку з цим настала нагальна необхідність узагальнити існуючі досягнення за напрямком "зобов'язання" для визначення перспективних напрямків та сучасних проблем.

Мета дослідження полягає у проведенні аналізу вітчизняних, російських та білоруських дисертацій, наукових статей у фахових виданнях та тез наукових конференцій за ключовим словом "зобов'язання" для узагальнення теоретичних та практичних проблемних питань обліку, аналізу та контролю зобов'язань.

Викладення основного матеріалу. Питання теоретичного та практичного спрямування обліку зобов'язань розглядаються в багатьох періодичних виданнях. В Україні такими виданнями є: "Вісник Житомирського державного технологічного університету", "Вісник господарського судочинства", "Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу" "Збірник наукових праць", "Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць", а також багато інших. В Росії питання обліку зобов'язань теоретичного та практичного спрямування розглядаються у наступних періодичних виданнях: "Вестник Московского университета", "Известия Академии наук СССР", "Аудит, налоги и бухгалтерский учет", "Вестник Российской правовой академии", "Вестник бухгалтера московского региона" та "Вестник КГФЭИ". Аналіз наукових статей з проблем зобов'язань представлений у табл. 1.

Таблиця 1. Публікації за ключовим словом "зобов'язання" станом на 01.11.2011 р. (за компонентами інформаційної бази Житомирської наукової бухгалтерської школи)

№ з/п	Назва видання	Роки				Разом
		До 1990	1991-1999	2000-2008	2009-2011	
Українські видання						
1	2	3	4	5	6	7
1.	Економіка: проблеми теорії та практики (Дніпропетровськ)	-	1	1	2	4
2.	Науковий вісник Українського фінансового економічного інституту (Ірпінь)	-	1	-	-	1
3.	Перспективные направления развития экологии, экономики и энергетике (Одеса)	-	1	-	-	1
4.	Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки (Житомир)	-	-	5	5	10
5.	Коммунальное хозяйство городов. Экономические науки (Харків)	-	-	1	-	1
6.	Вісник Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне)	-	-	1	-	1
7.	Наукові праці Кіровоградського державного технічного університету. Економічні науки (Кіровоград)	-	-	1	-	1
8.	Науковий вісник Чернівецького торгівельно-економічного інституту КНТЕУ. Економічні науки (Чернівці)	-	-	1	-	1
9.	Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. Економічні науки (Вінниця)	-	-	-	2	
10.	Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка / Міжнародні відносини (Київ)	-	-	1	-	1
11.	Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць (Житомир)	-	-	2	8	10
12.	Аналітично-інформаційний журнал "Схід" (Донецьк)	-	-	1	-	1
13.	Науковий журнал "Облік і фінанси АПК" (Київ)	-	-	7	2	9
14.	Торівля і ринок України (Донецьк)	-	-	1	1	2
15.	Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету (Черкаси)	-	-	1	-	1
16.	Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права (Хмельницький)	-	-	1	-	1
17.	Вісник Донецького державного університету управління. Менеджер (Донецьк)	-	-	1	-	1
18.	Зовнішня торгівля: право та економіка (Київ)	-	-	1	-	1
19.	Фінансова система України (Острого)	-	-	-	1	1
20.	Проблеми законності (Харків)	-	-	1	-	1
21.	Економіка природокористування і охорони довкілля	-	-	1	-	1
22.	Науковий журнал "Регіональна економіка"	-	-	1	-	1
23.	Вісник Донецького інституту економіки та господарського права (Донецьк)	-	-	1	1	2
24.	Науковий журнал "Вісник господарського судочинства"	-	-	-	4	4
25.	Економіко-математичне моделювання соціально-економічних систем	-	-	1	-	1
26.	Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку (Львів)	-	-	-	3	3
27.	Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету (Кам'янець-Подільський)	-	-	-	4	4
28.	Формування ринкових відносин в Україні	-	-	2	-	2
29.	Україна, факти, коментарі	-	-	1	-	1
30.	Економічний аналіз (Тернопіль)	-	-	-	4	4
31.	Вісник Львівського університету. Серія юридична (Львів)	-	-	1	-	1

		Продовження табл. 1				
1	2	3	4	5	6	7
32.	Вісник Донецького університету економіки та права (Донецьк)	-	-	2	2	4
33.	Актуальні проблеми політики	-	-	-	2	2
34.	Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць	-	-	-	8	8
35.	Торівля, комерція, підприємництво (Львів)	-	-	-	1	1
36.	Вісник Львівської комерційної академії (Львів)	-	-	1	-	1
37.	Вісник Хмельницького національного університету (Хмельницький)	-	-	-	1	1
38.	Держава і права (Київ)	-	-	-	3	3
39.	Економіка, фінанси і право (Київ)	-	-	-	1	1
40.	Вісник Національного банку України (Київ)	-	-	-	4	4
41.	Актуальні проблеми економіки (Київ)	-	-	-	1	1
42.	Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України (Київ)	-	-	-	1	1
43.	Збірник наукових праць Луцького національного технологічного університету. Економічні науки. Серія "Облік і фінанси" (Луцьк)	-	-	-	1	1
44.	Управління розвитком (Харків)	-	-	-	1	1
45.	Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації (Київ)	-	-	1	1	2
46.	Світ фінансів (Тернопіль)	-	-	-	1	1
РАЗОМ		-	3	39	65	107
Російські видання						
47.	Вестник Московского университета. Серия экономики, философии, права (Москва)	1	-	-	-	1
48.	Известия Академии наук СССР. Отделение экономики и права (Москва)	1	-	-	-	1
49.	Аудит, налоги и бухгалтерский учет: основы, теория и практика. Сборник статей (Пенза)	-	-	2	-	2
50.	Вестник Российской правовой академии	-	-	4	4	8
51.	Вестник бухгалтера московского региона (Москва)	-	-	-	3	3
52.	Вестник КГФЭИ (Казань)	-	-	-	1	1
РАЗОМ		2	-	6	8	16

З проведеного аналізу наявних публікацій за ключовим словом "зобов'язання" станом на 01.11.2011р. (за компонентами інформаційної бази Житомирської наукової бухгалтерської школи) бачимо, що найбільше публікацій як в Україні, так і в Росії припадає на період з 2009 по 2011 рік. А найменше публікацій спостерігається в період до 1990 року та з 1991 по 1999 роки. Така ситуація зумовлена світовою фінансовою кризою, що розпочалася з 2008 року. На нашу думку, тенденція щодо зростання кількості публікацій з питань зобов'язань зумовлена тим, що пасив бухгалтерського балансу дає можливість отримувати

інформацію не лише власникам про власний капітал та зобов'язання, а й працівникам підприємства щодо стабільності підприємства, їх соціальної захищеності. Дотримуємось думки, що пасив бухгалтерського балансу повинні вміти читати та розуміти його сутність всі користувачі: від власника до робітника підприємства. Якщо підприємство не має достатнього обсягу власного капіталу, а має значну питому вагу зобов'язань, то є ймовірність банкрутства і як наслідок соціальна незахищеність працівників.

Проведемо аналіз розглянутих статей за тематикою і представимо його в табл. 2.

Таблиця 2. Аналіз статей в наукових виданнях за ключовими поняттями "зобов'язання" за тематикою

№ з/п	Тематика статей	Кількість публікацій	Питома вага, %	Автори
1	2	3	4	5
1	Формування та погашення зобов'язань	13	12	Пархоменко В.М.; Бондар Т.В.; Корнус В.Г.; Нашкерська Г.Н.; Ігнатова О.А., Зінченко Т.О.; Тугова О.В.; Вишневіська І.; Охрімівський О.В.; Сенік С.Я.; Ігнатова О.А., Зінченко Т.О.; Стрельникова М.С.
2	Поняття та сутність зобов'язань	11	10	Сурніна К.С.; Опаріна О.В.; Підгора Н.В.; Ожецінська І.Я.; Сафарова А.Т.; Орлов І.В.; Загарандія Т.Д.; Джугелі Т.В.; Каплук М.В.
3	Бухгалтерський облік зобов'язань	10	9	Коротаєв С.Л.; Кладієв В.; Гейер Є.С.; Мокроусова Т.О.; Зимакова Л.А.; Пономаренко О.Г.; Охрамович О.Р.; Мушинський В.В.; Корінько М.Д., Хільченко А.М.; Матвієнко Т.О.; Волинець О.О.
4	Аналіз виконання зобов'язань	10	9	Пастернак М.; Сухина О.М.; Клейменова С.М.; Мушинський В.В.; Орлов І.В.; Гнатишин А.В.; Стрельникова М.С.
5	Оцінка зобов'язань	9	8	Шевчук А.І.; Козлова М.О.; Кобута І.В.; Сардачук І.І., Сафарова А.Т.; Стеренко Л.; Орлов І.В.
6	Забезпечення виконання зобов'язання	7	7	Затока Т.В.; Продаєвич І.С.; Синівська Я.С.; Мушинський В.В.; Романчик К.В.; Затока Т.В.; Діділовський О.М.; Міхальнюк О.В.;
7	Класифікація зобов'язань	6	6	Ігнатенко В.М.; Волинець О.О.; Волинець О.О.; Сафарова А.; Пташник А.М.; Осадчий І.М.
8	Відображення зобов'язань в фінансовій звітності	6	6	Петрук О.М.; Гринів Б.В.; Грицак О.С.; Кулікова Л.І., Насирова Н.Р.; Орлов І.В.; Алексєєва А.П.; Гар'єва І.
9	Податковий облік зобов'язань	4	4	Кизилів Г.І.; Лисиченко О.О., Волошина О.О., Глушко С.Ю., Кабиткіна А.С.; Булигіна О.І.
10	Відповідальність за невиконання зобов'язання	3	3	Заярний О.А.; Мезенцев П.А.
11	Методика прогнозування зобов'язань	3	3	Грицак О.С.; Окружж О.А.
12	Ризик непогашення зобов'язання	3	3	Цал-Цалко Ю.С.; Калинчук В.М.; Калинчук В.М.
13	Історія виникнення поняття "зобов'язання"	3	3	Ліпецкер М.; Орлов І.В.; Затока Т.В.
14	Нормативне регулювання зобов'язань	3	3	Андріанов М.В.; Іванова Н.В.; Пендяга А.Л.
15	Гарантії держави за зобов'язаннями як засіб державного регулювання	3	3	Джарбаїлов В.А.; Кобута І.В.; Джафаров І.
16	Контроль зобов'язань	2	2	Левицькі В.О.; Стравінська С.
17	Аудит зобов'язань	2	2	Федькевич Н.В.; Гриліцька А.В., Рубцева О.В.
18	Міжнародно-правові зобов'язання України	2	2	Капіца Ю.М.; Стрельникова М.С.
19	Документування та інвентаризація зобов'язань	2	2	Крукове Н.В.; Орлов І.В.
20	Переведення боргу або зміна боржника у зобов'язанні	2	2	Смілянець І.П.
21	Позабалансовий облік зобов'язань	1	1	Білінська Н.Є.
22	Система зобов'язань	1	1	Орлов І.В.
23	Відображення зобов'язань в обліку із застосуванням комп'ютерних технологій	1	1	Петрук О.М.
РАЗОМ		107	100	x

Отже, увагу науковців привертають увагу наступні проблемні питання, що пов'язані зобов'язаннями підприємств:

– *проблеми теоретичного характеру*: поняття та сутність зобов'язань; класифікація зобов'язань; оцінка зобов'язань; забезпечення виконання зобов'язань; нормативне регулювання зобов'язань; документування та інвентаризація зобов'язань; історія виникнення поняття “зобов'язання”; методика прогнозування зобов'язань; міжнародно-правові зобов'язання України; формування та погашення зобов'язань;

– *проблеми практичного характеру*: контроль зобов'язань; бухгалтерський облік зобов'язань; податковий облік зобов'язань; відповідальність за невиконання зобов'язань; аудит зобов'язань; ризик непогашення зобов'язань; позабалансовий облік зобов'язань; відображення зобов'язань в фінансовій звітності.

Дослідимо зміст тез доповідей матеріалів конференцій за ключовим словом “зобов'язання” за 1991-2011 роки та представимо його в табл. 3.

Таблиця 3. Аналіз досліджених тез доповідей матеріалів наукових конференцій за ключовим словом “зобов'язання”

№ з/п	Питання, які розглядалися	Кількість тез доповідей за роками		Разом
		2000-2008 рр.	2009-2011 рр.	
1	Бухгалтерський облік зобов'язань	10	16	26
2	Оцінка зобов'язань	5	3	8
3	Класифікаційні ознаки зобов'язань	6	6	12
4	Контроль за погашенням зобов'язань	2	3	5
5	Формування та погашення зобов'язань	7	12	19
6	Аудит зобов'язань	3	-	3
8	Методика інвентаризації зобов'язань	1	1	2
9	Сутність та зміст зобов'язань	3	11	14
10	Відображення зобов'язань у фінансовій звітності	1	3	4
12	Методика аналізу зобов'язань	-	1	1
13	Ризики, щодо погашення зобов'язань	-	1	1
14	Відповідальність за порушення зобов'язання	-	1	1
15	Управління зобов'язаннями	-	1	1
16	Зобов'язання в бюджетних установах	1	-	1
17	Історія виникнення поняття зобов'язання	-	2	2
18	Нормативне регулювання зобов'язань	-	5	5
19	Зобов'язання як складова частина капіталу	-	1	1
РАЗОМ		39	67	106

З табл. 3 бачимо, що більше тез наукових конференцій стосовно зобов'язань було оприлюднено протягом 2009-2011 років. На нашу думку, це пов'язано, насамперед, з тим, що найбільш актуальним питанням в даний період, що цікавить більшість населення і науковців, є з'ясування причин виникнення і оцінка перспектив подальшого виходу із економічної і фінансової кризи у світі. Найбільше уваги науковці стосовно теоретичного характеру обліку зобов'язань приділяють формуванню та погашенню зобов'язань, а також сутності та змісту поняття “зобов'язання”. Стосовно практичного напрямку – розглядається бухгалтерський облік зобов'язань. Найменше уваги приділяється методиці інвентаризації зобов'язань, методиці аналізу зобов'язань,

відповідальності за порушення зобов'язань та багатьом іншим питанням. Протягом 2000-2008 років науковці приділяли більше уваги питанням практичного характеру обліку зобов'язань, стосовно бухгалтерського обліку зобов'язань. Найменше уваги було приділено за даний період методиці інвентаризації зобов'язань, відображенні зобов'язань у фінансовій звітності та зобов'язанням у бюджетних установах.

За ключовим словом “зобов'язання” в Україні, Російській Федерації та Республіці Білорусь протягом 1991-2011 рр. нами було проаналізовано 368 кандидатських та докторських дисертацій з економічних та юридичних напрямків (рис. 2).

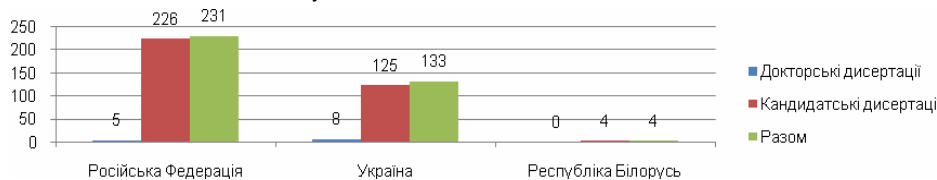

Рис. 1. Кількість дисертацій, присвячених операціям із зобов'язаннями, які захищені в Російській Федерації, Україні та Республіці Білорусь з 1991 по 2011 роки

Як видно з рис. 2 протягом 1991-2011 років з тематики зобов'язань захищено 231 дисертація російськими вченими (з них 5 докторських), 133 українських дисертацій (з них 8 докторських) та 4 дисертації білоруськими вченими, з яких жодної докторської. Серед наведеного переліку переважають дисертаційні роботи з економічних спеціальностей: “Економічна теорія та історія економічної думки”, “Економіка та управління національним господарством”, “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)”,

“Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)”, а також значна кількість дисертацій захищені серед юридичних спеціальностей: “Господарське право; господарсько-процесуальне право”, “Теорія управління; адміністративне право і процес, фінансове право; інформаційне право”.

Динаміка захисту дисертацій з операцій, пов'язаних з зобов'язаннями підприємств у Російській Федерації, Україні та Республіці Білорусь за роками представлена на рис. 3.

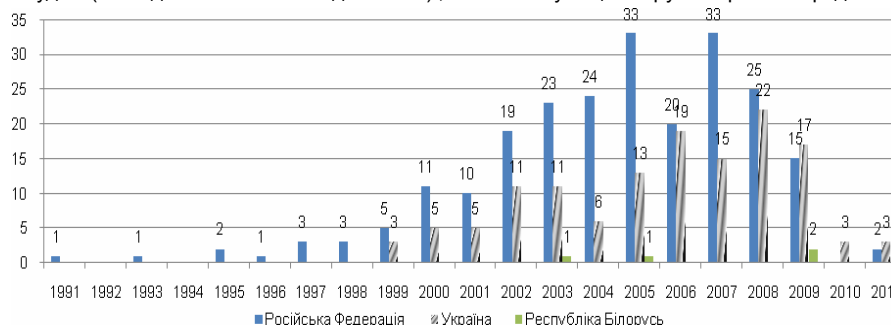

Рис. 2. Динаміка захисту дисертацій, присвячених зобов'язанням підприємства, які захищені в Російській Федерації, Україні та Республіці Білорусь

Згідно з даними, що наведені на рис. 3, в Республіці Білорусь захищено 4 дисертації за період з 1991 по 2011 рік за тематикою обліку зобов'язань. Серед білоруських

вчених, що розглядали операції підприємства, які пов'язані з зобов'язаннями виділено окремі напрями досліджень (табл. 4).

Таблиця 4. Основні напрями досліджень білоруських науковців в кандидатських та докторських дисертаціях з питань операцій за зобов'язаннями (1991-2011 рр.)

№ з/п	Напрями наукових досліджень	Автори	Рік захисту	Кількість дисертацій
1	Облік зобов'язань	Коротаєв С.Л.	2009	1
2	Особливості виконання зобов'язань	Овсейко С.В.	2003	1
3	Договірні зобов'язання	Знак М.А.	2009	1
4	Громадянсько-правові зобов'язання	Ландо Д.Д.	2005	1
Разом дисертацій				4

В Україні найбільшою науковою активністю щодо проблем, пов'язаних з зобов'язаннями підприємств, вирізняється 2008 рік (з них 1 докторська), що пов'язано з нестійким економічним розвитком та інтеграційним процесом як країни, так і світової тенденції. Тому наукові дослідження спрямовувались на вирішення актуальних питань теорії та практики. В цілому, починаючи з 1999 року в Україні щороку захищалося від 3-х до 22 дисертацій з досліджуваної проблематики, що стало наслідком появи нових методів розрахунків та відповідно постійним реформуванням системи бухгалтерського обліку. Значна кількість дисертацій свідчить про наявність різних проблем, які потребують якнайшвидшого вирішення в обліку та праві.

Також слід зазначити, що не дивлячись на зростаючу потребу в якісному здійсненні операцій, пов'язаних із зобов'язаннями, а також їх удосконалення стосовно облікового відображення, що є основним інформаційним джерелом управлінського персоналу, контрагентів та внутрішньогосподарських розрахунків, зважаючи на масштабність проблем, що виникають в системі зобов'язань підприємств, науковцям варто присвятити більше уваги даній проблемі.

Проведений аналіз кандидатських і докторських дисертаційних робіт за операціями підприємства, пов'язаних з зобов'язаннями, які були захищені в Україні протягом 1991-2011 років дозволив систематизувати їх за напрямками наукових досліджень і роками захисту (табл. 5).

Таблиця 5. Основні напрями досліджень українських науковців та докторських дисертаціях з питань операцій за зобов'язаннями (1991-2011 рр.)

№ з/п	Напрями наукових досліджень	Автор (рік захисту дисертації)	Кількість дисертацій
1	Облік зобов'язань	Петрук О.М. (2000); Гурова Е.А. (2003); Омецінська І.Я. (2005); Тесленко Т.І. (2009); Орлов І.В. (2011); Матвієнко Т.О. (2011); Волинець О.О. (2011)	7
2	Особливості виконання зобов'язань	Гелевей О.І. (2003); Сидоров І.Ф. (2003); Бондар Т.В. (2005); Кириченко В.В. (2005); Соловійова А.М. (2005); Кухар О.В. (2006); Тарасенко Л.В. (2006); Нижний С.В. (2007); Проценко І.О. (2007); Слома В.М. (2007); Карнаух Т.М. (2008)	11
3	Виникнення зобов'язання внаслідок заподіяння шкоди	Калеткін І.Г. (2004); Ківалова Т.С. (2008); Волков О.А. (2009)	3
4	Удосконалення системи розрахунків за зобов'язаннями	Пунько В.М. (1999); Нілова Н.М. (1999); Миргородська Л.О. (2000); Яценко О.В. (2000); Яхно Т.Л. (2000); Цимбалюк С.Я. (2000); Макаренко Ю.В. (2001); Кравченко Т.Г. (2001); Бабанін О.Г. (2001); Муравіов Ю.В. (2001); Боняр С.М. (2001); Федоренко І.А. (2002); Смоткій К.В. (2002); Глівенко С.В. (2002); Лепіхов О.В. (2002); Захарчук О.В. (2002); Осадчук В.І. (2002); Миронов О.Г. (2002); Головова Л.С. (2002); Іванов С.С. (2002); Кусик Н.Л. (2002); Коршикова Р.С. (2003); Муштай В.А. (2003); Кишакевич Б.Ю. (2003); Дольний С.М. (2003); Ханова О.В. (2003); Хромяк Т.В. (2003); Збагерська Н.В. (2003); Крієнко О.Е. (2004); Втшняка І.В. (2004); Курган Б.В. (2005); Олефір А.О. (2005); Голубева Н.Ю. (2005); Шаповалова О.І. (2005); Сороківська О.А. (2005); Мельничук Н.Г. (2005); Болтянська Б.О. (2005); Мурга С.М. (2006); Бабич І.Г. (2006); Чернат В.А. (2006); Федірко Н.В. (2006); Геналюк В.І. (2006); Оганезов А.В. (2006); Пашенко Ю.С. (2006); Приходько К.Р. (2006); Баланін О.М. (2006); Чорний О.С. (2006); Жилияев І.Б. (2007); Подцерковний О.П. (2007); Полетаєва Г.Н. (2007); Жук О.П.; Молоканова В.М. (2007); Корнійчук В.Л. (2007); Жилияев І.Б. (2007); Арутюнян Р.Р. (2007); Димиденко І.В. (2007); Якімова Л.П. (2008); Набок Р.М. (2008); Макаренко Г.В. (2008); Максимова О.С. (2008); Поповська Н.О. (2008); Даниленко В.І. (2008); Акімова О.В. (2008); Матійчук О.І. (2008); Чаленко Н.В. (2008); Одінуов О.М. (2008); Стефінін В.В. (2008); Семенова Ю.С. (2009); Іващук Н.Л. (2009); Мінакова С.М. (2009); Лавров Р.В. (2009); Прохницька Г.Л. (2009); Цугуня А.М. (2009); Слюсаренко К.В. (2009); Пруненко Д.О. (2009); Адельсейтова Е.Б. (2009); Гузенко Т.С. (2009); Чмирь С.М. (2009); Єдинак О.М. (2009); Жовна О.М. (2010); Глуська Н.А. (2010)	81
5	Кредитні зобов'язання	Сурніна К.С. (2002); Батрименко В.В. (2004); Власова І.О. (2005); Андріанов М.В. (2006); Андросов С.М. (2008); Кірізєєва А.С. (2008); Озель Д.М. (2009)	7
6	Боргові зобов'язання	Куденко Г.О. (2004); Шиндирук І.П. (2007); Омельчук С.В. (2008)	3
7	Договірні зобов'язання	Блащук А.М. (2006); Павленко Д.Г. (2009)	2
8	Майнові зобов'язання	Берестова І.Е. (2004); Пучкова Г.В. (2007)	2
9	Громадянсько-правові зобов'язання	Меликджанян Л.Р. (2005); Попова А.В. (2006); Кукателадзе О.Д. (2006); Болочан І.В. (2008); Путренко А.М. (2008)	5
10	Грошові та фінансові зобов'язання	Фрадинський О.А. (2006); Шапошніков О.В. (2008); Соболь Л.В. (2008); Бондаренко О.Ф. (2008); Синиця С.М. (2009); Астаф'єв Д.С. (2010)	5
11	Податкові зобов'язання	Мельник В.М. (1999); Шевченко О.В. (2006); Паєнко Т.В. (2006); Короленко В.В. (2009)	4
1	Зобов'язання з надання послуг	Сидорова А.В. (2003); Петровська Ю.В. (2007); Ковзель М.О. (2008)	3
Всього			133

В Україні протягом періоду з 1991 по 2011 рр. за операціями, що стосуються зобов'язань підприємства захищено 133 дисертаційні роботи. значну частину досліджень присвячено удосконаленню системи розрахунків за зобов'язаннями підприємств різних галузей (81 робота); особливостям виконання зобов'язань (11 робіт); кредитним зобов'язанням (7 робіт). Отже, серед переліку напрямів досліджень українських вчених, удосконалення системи розрахунків за зобов'язаннями посідає перше місце. Це означає, що існує ряд проблем різного спрямування, які

варто вдосконалити. В дисертаційних роботах зосереджена увага на обліковому та юридичному аспектах операцій, що стосуються зобов'язань підприємства.

В Російській Федерації найбільше захищено дисертацій з питань зобов'язань в 2005 та 2008 роках (по 33 дисертації, з них: 3 докторських в 2005 році та 2 докторські в 2008 році). Вивчення тематики кандидатських та докторських дисертаційних робіт російських науковців з економічних та юридичних наук дозволило згрупувати їх за відповідними напрямками, які наведені в табл. 6.

Таблиця 6. Основні напрями досліджень російських науковців в кандидатських та докторських дисертаціях з питань операцій з зобов'язаннями (1991-2011 рр.)

№ з/п	Напрями наукових досліджень	Автори* (рік захисту)	Кількість дисертацій
1	Облік зобов'язань	Гулин В.О. (1999); Потапович М.Э. (2001); Никулина Л.Н. (2002); Плятов М.Л. (2003); Андреева С.Ю. (2004); Гольшева Н.И. (2005); Ланцева Т.Г. (2005); Кияткин А.С. (2006); Зазарченко В.А. (2007); Зимарева Ж.А. (2007); Курбангалеева О.А. (2008); Лаптева Д.Г. (2008); Солдаткина О.А. (2008)	13
2	Особливості виконання зобов'язань	Гаджиев Д.И. (1991); Тимофеев В.В. (1995); Сербаш С.В. (1996); Кулаков В.В. (1999); Сафонова Ю. (2001); Хрулева Э.В. (2001); Южанин Н.В. (2001); Карапетов А.Г. (2002); Якушина Л.Н. (2002); Максимович Н.А. (2003); Балашова Э.Г. (2004); Буркова А.Ю. (2004); Журко О.В. (2004); Серков Е.В. (2004); Бакуева Г. (2005); Квитко Д.Б. (2005); Поскребнев М.Е. (2005); Сарбаш С.В. (2005); Соболева Н.В. (2005); Соркин А.Г. (2005); Торкин Д.А. (2005); Ван Хайянь (2006); Перепелкина Е.А. (2007); Чайка А.А. (2007); Чайка И.В. (2007); Шипова А.В. (2007); Гаврин Д.А. (2007); Марзаев А.В. (2008); Нестеренко А.О. (2008); Хлыстак Е.В. (2008); Лашина А.В. (2009); Оболюнова Е.В. (2009); Шумейко И.Ю. (2009)	36
3	Відповідальність за виконання зобов'язання	Салатнова С.А. (1995); Аверьянов А.В. (1997); Пустомолотов И.И. (2002); Символов О.А. (2002); Янишевский А.Б. (2002); Рощина В.Ф. (2004); Громов В.В. (2005); Фроловская Ю.И. (2006); Нанаева Э.А. (2008)	9
4	Правове регулювання зобов'язань	Ушивцева Д.А. (2001); Андреев А.В. (2003); Степаненко Е.К. (2003); Степаненко Е.К. (2003); Абдулаева К.К. (2004); Моргунова Г.А. (2004); Сердюк Е.Б. (2004); Акимочкин Д.В. (2005); Карпов Е.И. (2005); Макарова И.В. (2005); Белякова А.М. (2006); Прус Е.П. (2006); Синева Н.А. (2006); Ильина Т.И. (2007); Ильина Т.И. (2007); Костюченко Е.Ю. (2007); Приказчикова О.В. (2007); Соловьева С.В. (2008); Таткова Н.М. (2008); Бордюг И.С. (2009); Пендюрин Н.П. (2009)	21
5	Виникнення зобов'язання внаслідок заподіяння шкоди	Кузбагаров А.Н. (1998); Слесарев А.В. (2000); Даньшина Ю.А. (2004); Шабунина И.С. (2004); Кайль Я.Я. (2005); Свалова Н.А. (2008)	7
6	Удосконалення системи розрахунків за зобов'язаннями	Смирнская Е.В. (2000); Кроз М.К. (2001); Муравьев Б.В. (2001); Гревцева Е.А. (2002); Кисель И.В. (2002); Богатырев Ф.О. (2003); Егорова Е.Н. (2004); Мигранов С.Д. (2004); Журко О.В. (2005); Костоева М.И. (2005); Марей А.В. (2005); Рыжковская Е.А. (2005); Спирина Т.В. (2005); Тютрина Н.Н. (2005); Швецова Ю.В. (2005); Гореславская Т.Н. (2006); Баласанян А.Р. (2006); Дамбаров С.Д. (2007); Журавлев Э.А. (2006); Пестрикова А.А. (2006); Василенко Н.В. (2008); Лукина Т.Б. (2008); Мельчиков А.С. (2008); Манько С.В. (2009)	24
7	Кредитні зобов'язання	Свиренко О.М. (1997); Эмиров Н.Д. (1998); Кресс В.В. (1999); Лунев М.А. (2000); Саложков А.А. (2000); Смирнова Н.А. (2002); Шаповалова Е.М. (2002); Конярова Г.К. (2003); Купрюшина О.М. (2003); Пахалина Т.А. (2003); Рыбалко Ю.И. (2003); Сайфуллина Н.А. (2003); Финогенова О.В. (2003); Аллибугаева Д.М. (2004); Мансуров Г.З. (2004); Масло В.В. (2004); Соико Р.П. (2004); Бутко Ю.А. (2005); Мугин А.С. (2005); Сафина О.А. (2005); Серегин А.В. (2005); Ерина Т.В. (2006); Саралдаева Т.П. (2006); Чжан Цзин (2006); Шакиров Р.Р. (2006); Юсипов Р.Г. (2006); Быстревский С.В. (2007); Иванов А.А. (2007); Ковалева О.А. (2007); Орехов Д.В. (2007); Кузнецов С.В. (2008); Миронов А.В. (2008); Павлов С.А. (2008); Щетинина Н.В. (2008); Корунченко Е.Ю. (2009); Стенина Н.П. (2009)	36
8	Боргові зобов'язання	Киприянова И.Г. (2000); Лашенова Д.В. (2001); Островская В.Ю. (2001); Кириченко Н.В. (2002); Курко Н.В. (2002); Димитриади Г.Г. (2003); Игнатов А.В. (2003); Фёдоров Д.С. (2003); Ивашко И.В. (2004); Раева И.В. (2004); Бездворных М.В. (2008); Серветкин А.А. (2009); Шурыгина О.Н. (2009)	13
9	Договірні зобов'язання	Ручкин О.Ю. (1997); Михно Е.А. (1998); НгуенНгокКхань (2000); Антонова Е.И. (2002); Бугенко Е.В. (2002); Поляков В.И. (2003); Позднышева Е.В. (2004); Чашкова С.Ю. (2004); Чашкова С.Ю. (2004); Зайцв В.В. (2005); Тимошенко Д.М. (2005); Волкова Т.А. (2006); Низова Е.С. (2006); Посохов С.П. (2006); Васильев Ю.М. (2007); Егоров А.Е. (2007); Синяевская М.С. (2007); Скузоватова Н.А. (2007); Вячеславов Ф.А. (2007); Груздев В.В. (2008); Мокров С.Н. (2008); Райников А.С. (2009)	22
10	Майнові зобов'язання	Шишкин С.Н. (1993); Спиркина А.Н. (2003); Карпов К.В. (2005); Потапова Н.С. (2005); Козлов Д.В. (2007); Ситников С.Л. (2007); Семенов В.В. (2008)	7
11	Господарсько-правові зобов'язання	Шилоховост О.Ю. (1999); Лавров Д.Г. (2000); Копылов К.В. (2001); Климович А.В. (2002); Бозиева Ю.Г. (2003); Ипатов А.Б. (2003); Романов Л.Л. (2003); Байбак В.В. (2004); Власова А.Д. (2004); Митякина Н.М. (2005); Смирных А.Г. (2005); Косоруков С.А. (2006); Петров В.С. (2006); Божко М.П. (2007); Карпова Н.В. (2007); Ларин С.А. (2007); Ледеев А.А. (2007); Сайникова Л.В. (2007); Абдулвалова Р.Р. (2008); Адаева В.Н. (2009); Соломкина Н.Г. (2009)	22
12	Грошові та фінансові зобов'язання	Суворов А.В. (2000); Пахомов С.Б. (2002); Ращевский Е.С. (2003); Чалов Д.М. (2005); Бахарева Ю.В. (2006); Максимушкин М.Н. (2008)	6
13	Податкові зобов'язання	Аронов А.В. (2002); Виктор П.П. (2002); Косова Н.С. (2003); Полищук И.С. (2008); Алеткин П.А. (2011); Иванова И.А. (2011)	6
14	Зобов'язання з надання послуг	Товмасян А.Р. (1999); Белозеров А.В. (2000); Нечуй-Ветер В.Л. (2003); Корякина С.В. (2005); Гавриленко О.В. (2006); Набатова И.В. (2006); Ким Е.В. (2007); Нахратов В.В. (2009); Третьякова В.П. (2009)	9
Всього			231

* Прізвища і ініціали авторів російською мовою

Отже, найбільшу кількість дисертацій, а саме 36 робіт, захищено в Російській Федерації протягом 1991-2011 років за тематикою кредитних зобов'язань. Також вченими протягом досліджуваного періоду значна увага приділяється таким напрямом дослідження як особливості виконання зобов'язань (35 робіт); удосконалення системи розрахунків за зобов'язаннями (24 роботи); договірні зобов'язання (22 роботи); господарсько-правові зобов'язання (22 роботи) та правове регулювання

зобов'язань (21 робота). Значна кількість дисертацій свідчить про комплексність проблем за операціями, пов'язаними з зобов'язаннями.

Також, в ході проведеного дослідження виявлено, що операції підприємства, які пов'язані з зобов'язаннями стосуються не лише економічних наук, а й інших спеціальностей. Напрями, за якими захищено дисертації за зобов'язаннями, в розрізі спеціальностей наведено на рис. 5.

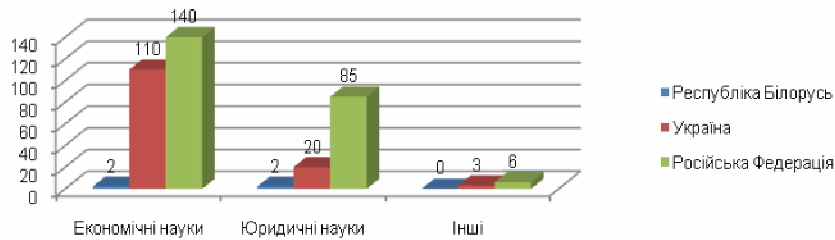

Рис. 3. Структура захищених дисертацій за операціями, пов'язаними з зобов'язаннями підприємств за видами спеціальностей

Як видно з рис. 5 значну частину дисертацій присвячених зобов'язанням, захищено за економічним напрямом. При цьому в Республіці Білорусь із 4 дисертацій, що захищено протягом 1999-2011 рр., 2 дисертації захищено за напрямом "Економічні науки" та 2 дисертації за напрямом "Юридичні науки". В Україні із 133 захищених дисертацій, 110 з економічних спеціальностей, 20 – з юридичних наук та 3 з інших наук. В Російській Федерації з 231 захищеної дисертації 140 захищено з економічних наук, 85 з юридичних наук та 6 з інших спеціальностей. Значна кількість дисертацій, що захищені за різними напрямками свідчить про взаємозв'язок економічних наук з іншими спеціальностями, особливо з юридичними. Адже поняття зобов'язання має тісний взаємозв'язок не тільки з діяльністю суб'єктів господарювання, а й з життям фізичних осіб та функціонуванням всієї держави. Зокрема, дисертації, що захищені з юридичних напрямів, присвячені питанням правового регулювання зобов'язань та відповідальності за виконання зобов'язань, з економічних напрямів – обліку зобов'язань, фінансовим та майновим зобов'язанням, податковим зобов'язанням та інші. Удосконалення системи розрахунків за зобов'язаннями є спільним напрямом для юридичних та економічних спеціальностей.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В результаті проведеного дослідження виявлено, що серед найбільш досліджуваних питань щодо зобов'язань в наукових виданнях є їх сутність, формування та погашення, відображення в обліку, їх аналіз та оцінка. Вивчення динаміки захищених дисертаційних робіт щодо зобов'язань протягом 1991-2011 рр. показав, що відбувається то періодичне зростання кількості захистів дисертацій, то спад кількості робіт у цій сфері. Однак,

даній проблематиці в останній час приділено недостатньо уваги, про що свідчить невелика кількість захищених в 2010-2011 рр. дисертацій.

Вивчення наукових праць та практика господарської діяльності свідчать про те, що деякі з теоретичних положень відносно трактування поняття зобов'язань є дискусійними, а ряд важливих аспектів їх організації, оцінки та методики бухгалтерського обліку і контролю потребують удосконалення. Вирішення перерахованих проблем теорії і практики будуть перспективою подальших досліджень.

Список використаної літератури:

1. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. Наукова періодика України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/portal/>
2. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. Пошук у електронній бібліотеці авторефератів дисертацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/eb/ard.html>
3. Электронная библиотека диссертаций [Электронный ресурс]. – Режим доступу: // <http://sigla.rsl.ru/>

ПЕТРЕНКО Наталія Іванівна – кандидат економічних наук, доцент Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

– проблеми економіко-правових теорій обліку пасивів.

Стаття до редакції надійшла: 04.03.12 р.